

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ І ПРАВА**

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ**

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ДНІПРОВСЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ»
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ**

**КРЕМЕНЕЦЬКА ОБЛАСНА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
КАФЕДРА ІСТОРІЇ ТА МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ**

**МАТЕРІАЛИ
II ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

**«НАУКОВО-ОСВІТЯНСЬКА ЕЛІТА ТА ФОРМУВАННЯ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ»
присвяченої пам'яті доктора історичних наук, професора
В. Я. Білоцерківського**

(29 березня 2024 р.)

Харків – 2024

	professional in the educational paradigm of the military university	321
Сеньківська Г. Я.	Науково-освітня еліта академії крізь призму епох у фондах музею освіти КОГПА ім. Тараса Шевченка»	326
Середа І. І.	Внесок харківських науковців у дослідження просторових змін українських міст Наддністрянської України другої половини ХІХ – початку ХХ століття	331
Скакальська І. Б.	Вплив освітньої інтелігенції Західної Волині на формування державницької еліти українського народу (1921-1939)	335
Солошенко О. М., Токарєв О. І.	Чернігівщина в дослідженнях Олександра Русова	346
Сопельняк А. С.	Роль Я. Р. Дашкевича у популяризації проблем сходознавства та орієнталістики в Україні	351
Сотнікова Н. В.	Особливості роботи з різновіковими категоріями учнівської молоді в Національному музеї воєнної історії Слобожанщини	357
Твердохліб О. В.	Інноваційні методи викладання під час онлайн, офлайн та змішаного навчання	367
Topoian A. A.	Anti-imperial Terminology as Panteleimon Kulish's Mental Map of Ukrainian National Space in 1856-1863	378
Філіп'єва М. В.	Програма Жана Моне як частина Еразмус+	385
Чернікова І. В.	Діяльність В. Я. Білоцерківського у ГО «Окремий науково-освітній центр Українського козацтва імені Г.С. Сковороди» (2002 – 2018 рр.)	390
Чиж В. А.	Роль підручника у формуванні ідей державності на уроках історії в середній школі Північної Македонії та України в 1991-2022 роках	400
Швидун Л. Т.	Роль освіти у формуванні національної еліти	411
Шинкаренко В. В.	Патріотичне виховання учнів старших класів: шляхи і перспективи	416
Юркевич О. М.	Роль логічної освіти у розвитку інтелектуального потенціалу української нації	420
Ярещенко А. О.	Внесок А. П. Ярещенка у популяризацію культурної спадщини українського народу на сторінках радянської преси	424

Сопельняк Анастасія Сергіївна

*здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
спеціальності 032 «Історія та археологія»
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди*

Науковий керівник:

*доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди
Богдашина Олена Миколаївна*

РОЛЬ Я. Р. ДАШКЕВИЧА У ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ПРОБЛЕМ СХОДОЗНАВСТВА ТА ОРІЄНТАЛІСТИКИ В УКРАЇНІ

Відомий український історик, археограф і бібліограф Я. Р. Дашкевич зробив вагомий внесок у сходознавство та поширення знань про східну цивілізацію серед української громадськості.

До 1989 року, Ярослав Романович зазнав невпинного переслідування з боку КДБ, що призвело до втрати професії історика та викладача в Українській РСР. Однак саме у 1980-х рр. він став відомим дослідником.

З 1998 року вчений завідував відновленою кафедрою сходознавства Львівського національного університету імені Івана Франка. Вчений співпрацював із Інститутом сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України від моменту його заснування 1991 року і до останніх років життя. Він вважав, що сходознавство – це галузь, яка ще не вивчена в українській історії. «Ми дивимося або на північ, або на захід, забуваючи, наприклад, що був схід, справжній схід» [2].

Протягом майже 20 років Я. Р. Дашкевич був провідним науковим співробітником Інституту сходознавства, спочатку у відділі євразійського степознавства, а потім у відділі історії та документознавства. Він був членом Вченої ради, членом редколегії періодичних видань Інституту – «Схід» та «Сходознавство», неодноразовим рецензентом монографій, що видавалися Інститутом, науковим консультантом і офіційним опонентом дисертацій зі сходознавства.

Дослідник часто виступив з ґрунтовними доповідями на конференціях, організованих Інститутом сходознавства. Для сходознавців Я. Р. Дашкевич залишається не тільки провідною постаттю в вірменознавстві, а й видатним ученим-кочівником та істориком-сходознавцем. Серед його 1000 публікацій значну частину яких становлять сходознавчі дослідження.

В останні роки життя він активно співпрацював зі співробітниками Інституту в підготовці нових видань зі сходознавства. 22–23 жовтня 2009 року Ярослав Романович взяв участь у XIII Кримських сходознавчих читаннях. Свою доповідь «Українські мандрівники XIX ст. на Близькому Сході та їхні мемуари» він представив на пленарному засіданні. [1, с. 806]. У своєму виступі історик підкреслив значення сходознавства в Україні важко переоцінити з точки зору його впливу на розвиток науки, культури та міжкультурного діалогу. Досліджуючи різні культури, їхню історію, традиції та етнічну приналежність, ми отримуємо глибше розуміння запутаної мережі культурних зв'язків і різноманітності культурних цінностей, спільних між Україною та іншими націями. Сходознавство виявилось неоціненним у розкритті історичного фону взаємодії України зі Сходом, а також у сприянні співпраці між істориками, культурологами та антропологами. Крім того, підкреслення схожості між культурами сприяє просуванню та популяризації багатої культурної спадщини різних народів, відіграючи життєво важливу роль у збереженні культурного розмаїття та підтримці культурної самобутності. Таким чином, конвергенція українських наукових досягнень із позитивним розвитком науки, сприянням міжкультурним взаємодіям і сприянню міжнародним відносинам була ретельно

досліджена.

Вірменські дослідження Я. Р. Дашкевича були опубліковані у Львові та Нью-Йорку 2001 року під егідою Інституту української археографії та джерелознавства ім. Михайла Грушевського НАН України та Інституту сходознавства ім. Агвангела Кримського НАН України. У багатьох випадках статті та огляди, зібрані в книзі, є передруками раніше опублікованих досліджень англійською та французькою мовами, виданих у Європі та США в період з 1954 по 1980 рік. 2008 року за книгу «Вірменія і Україна» [1] Я. Р. Дашкевича було удостоєно премії імені А. Ю. Кримського Національної академії наук України за праці в галузі орієнталістики.

Після смерті історика в його особистому архіві були знайдені ще 102 праці, присвячені сходознавчій тематиці. Особистий архів професора містить нотатки та статті про Великий кордон України, Кам'яних Баб на території Європи, Ясир з українських земель, Золоту Орду, турецьке Поділля, Україна на Бурштиновому шляху, Золота Орда і турецьке Поділля, українсько–сирійські та українсько–турецькі відносини, східні народи на теренах України – калмики, караїми, кримські татари, сарацини, черкеси та інші, дослідження питань історіографії сходознавства. Більшість праць було опубліковано в період з 1970-х по 2000-ті роки. Однак деякі з текстів, знайдених в академічному архіві Я. Р. Дашкевича, досі не опубліковані. Причина цього в тому, що більшість із них були написані іншими мовами для публікації за межами України.

Поряд із науковим інтересом Я. Р. Дашкевича до вірменської громади України та інших сходознавчих питань, заслуговують на особливу увагу його праці про грецьку громаду середньовічного Криму та її нащадків – «маріупольських», або «меотійських» греків, як їх називав Ярослав Романович. Варто також згадати його роботу про «меотських» греків. Вивчаючи кримських вірмен і шукаючи схожості з ними, він зацікавився іншою християнською громадою півострова – греками, які століттями жили в Криму. Як і вірмени, вони зуміли зберегти свою етнічну та релігійну ідентичність, але частина

громади втратила рідну мову.

Щонайменше три його роботи присвячені сучасному становищу греків у Причорномор'ї. Він критикував статуску мови тюркських греків на Україні, яку він називає «ульмською», і стверджує, що «греко-кипчацька» є більш правильною. Він описує цю мову як «архаїчну кримську мову з османським тюркським корінням». Вона виникла серед греків унаслідок мовної асиміляції з боку домінуючих громад у середньовічному Криму – турків-османів і кримських татар.

Вчений показав статус населення греків, кримських татар, караїмів та кримських татар в Україні, захищав їхні права і культурну ідентичність, дав відповідні рекомендації Міністерству національної міграції України, а також низку рекомендацій щодо діяльності грецької громади.

Як співробітник Європейської федерації національностей Я. Р. Дашкевич намагався розібратися в корінному населенні нашої країни та їх правовому статусі, а також у правах кримських греків, депортованих за етнічною ознакою сталінським режимом 1944 року, та деяких юридичних аспектах. Я. Р. Дашкевич був щиро здивований і заявив, що греки «досі не вважаються корінною етнічною групою України тільки тому, що Греція, яка розташована південніше, є основним місцем проживання грецького народу» [3, с. 47]. Етнічна історія греків у Північному Причорномор'ї розвивалася шляхом, протилежним до того, що пройшли греки у великих містах.

Ці особливості дають підстави вважати, що греки Північного Причорномор'я, незважаючи на дві депортації в 1778 і 1944 роках та їхній нинішній неповноцінний статус, являють собою корінний етнос України з етнічною тривалістю понад 2500 років, більшість з яких зберігають високий рівень етнічної ідентичності. Прикладів такої етнічної стійкості та життєздатності у світовій етнічній історії не так багато.

Я. Р. Дашкевич зробив значний внесок у розвиток тюркології в новітній українській науці кінця XX – початку XXI ст., створивши новий напрям досліджень у царині монголознавства, сформувавши й розвинувши концепцію

співіснування кочових і осілоземлеробських спільнот у Північному Причорномор'ї.

Це поняття отримало назву «Великий кордон». У статті «Україна на межі між Сходом і Заходом (XIV–XVIII ст.)» Я. Р. Дашкевич так пояснює цей феномен: «Великий кордон України був контактною зоною і функціонував за принципом селективної фільтрації. Не все, що було характерно для Сходу, без опору приймалося на Заході, і навпаки (особливо релігійні ідеї). Однак багато чого було не прийнято. Західна цивілізація, прийняла більше елементів зі Сходу, ніж східна цивілізація із Заходу. Ймовірно, це пояснюється такими причинами: ісламський фундаменталізм, з іншого боку, більш догматичний. Широкі кордони України впродовж століть були не тільки палаючим полум'ям, а й зоною етнічного культурного обміну. Кордони не тільки розділяли етнічні групи, а й об'єднували їх» [3, с. 22].

Саме останній аспект проблеми найбільш докладно розглядається в праці Я. Р. Дашкевича «Етнічні та національні умови по обидва боки Великого кордону в XIV–XVIII століттях: спроба комплексного узагальнення». Вчений стверджував: «Європейська та азійська цивілізації Великий кордон між європейською та азійською цивілізаціями проходив здебільшого степами Північного Причорномор'я (хоча в різні періоди кордон зміщувався на північ або Великий кордон між азійською та європейською цивілізаціями проходив здебільшого степами Північного Причорномор'я). Для різних конфесій – християнства, ісламу, юдаїзму, караїзму і мусульманства – кордони не були непроникними бар'єрами. Те ж саме стосується іудаїзму, караїзму і буддизму» [3, с. 31].

У своїх дослідженнях про тюрків і кочівників Я. Р. Дашкевич приділяв велику увагу питанню про розселення татар на українських землях у XIV–XVII ст. і неодноразово звертався до нього у своїх працях. Цьому питанню присвячена доповідь ученого на IX Сходознавчих читаннях 2005 р. Я. Р. Дашкевич стверджував, що «татарська історія» в Україні, яка налічувала в XIV–XVI ст. понад 30 колоній (районів у складі міст, окремих сіл), збереглася

дуже фрагментарно. Історик виокремив три періоди розселення татар на українських землях: 1) татарська гегемонія на Русі; 2) розпад Золотої Орди; 3) повстання в Кримському ханстві та Бужаку.

Я. Р. Дашкевич зазначав, що «необхідно розрізняти види міграції – добровільну і вимушений відхід захопленої «орди» [3, с. 545].

Досі неможливо детально проаналізувати всі праці Я. Р. Дашкевича з орієнталізму та сходознавства. Досліджуючи вплив професора на популяризацію сходознавства в Україні, історик дає можливість поглибити розуміння історичного тла, яке сформувало українську ідентичність і культурні зв'язки. Завдяки всебічному аналізу наукових праць Я. Р. Дашкевича, його публікацій та його активної діяльності в суспільстві ми можемо отримати дані про значний внесок ученого у дослідження східних культур.

Джерела і література

1. Дашкевич Я. Вірменія і Україна: Упоряд. Г. Сварник, Я. Федорук; НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім М.Грушевського. Львівське відділення, Інститут сходознавства ім. А. Кримського. Львів, Нью-Йорк. Видавництво М.П.Коць, 2001. 760 с
2. Залізник Б. «Ярослав Дашкевич: «Коли твориться держава, твориться і нація». Універсум – незалежний погляд з України: веб-сайт. URL: <https://universum.lviv.ua/magazines/universum/2008/1/nacia.html> (дата звернення: 12.03.2024)
3. Україна і Схід: Упоряд. Г. Сварник, А. Фелонюк; НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Львівське відділення; Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2016. 960 с.